

νωστίζονται όλοι. Αυτό εντείνει τη σύγχυση σχετικά με την παγκοσμιοποίηση και αποκρύπτει και τις διαφορές αυτών των ομάδων. Δεύτερον, αυτές οι οργανώσεις και τα κινήματα διατρέχουν τον κίνδυνο να παλινδρομήσουν σε μια ιδιόμορφη ψυχολογική κατάσταση μέσα απ' την οποία αφενός καταφέρονται κατά της παγκοσμιοποίησης γενικά, ως ένα αδιαφοροποίητο όλο και, αφετέρου, οδηγούνται στη δαιμονοποίησή της ως συνέπεια. Η δαιμονοποίηση όμως σε κάθε περίπτωση θέτει εμπόδια στο Λόγο και στην προσέγγιση των θετικών και των αρνητικών φαινομένων κάθε περίπτωσης. Ο τρίτος κίνδυνος που ανακύπτει είναι το αντίθετο της δαιμονοποίησης, δηλαδή η εξιδανίκευση της παγκοσμιοποίησης και, μάλιστα, η εξίσωσή της με τις αξίες της διεθνοποίησης, του κοσμοπολιτισμού και του ουμανισμού. Θα αναφερθούμε σε αυτό εκτενέστερα καθώς είναι στενά συνδεδεμένο με την ιδεολογικοποίηση της παγκοσμιοποίησης.

Η εξιδανίκευση της παγκοσμιοποίησης δε συναντάται τόσο στα πολιτικά κινήματα όσο, κυρίως, στις μη-κυβερνητικές οργανώσεις, διεθνείς οργανισμούς αλλά και μεμονωμένα άτομα στον ακαδημαϊκό και τον πολιτικό χώρο. Θα εστιάσουμε την προσοχή στις σχετικές αναφορές που γίνονται στον ακαδημαϊκό χώρο καθώς οι διανοούμενοι, λόγω της θέσης τους, επηρεάζουν τον τρόπο που εκλαμβάνεται η παγκοσμιοποίηση και, συνεπώς, την αντίστοιχη δραστηριοποίηση των ατόμων ή των ΜΚΟ. Η εξιδανίκευση της παγκοσμιοποίησης εκδηλώνεται στην περιγραφή και οριοθέτησή της ως θετικής διαδικασίας σχεδόν εξ ορισμού, με αποτέλεσμα την προ-κατειλημμένη ανάλυσή της. Για παράδειγμα, η ισχυροποίηση της Ταϊλανδέζικης και της Ιρλανδικής ταυτότητας που αναφέραμε παρουσιάστηκε στις σχετικές αναλύσεις των Nedrogaeo και Fagan αντίστοιχα ως 'δημιουργική προσαρμογή στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης γενικότερα'. Έτσι, η δημιουργία της διχοτόμησης ανάμεσα σε 'εμάς' και τους 'άλλους' στην Ταϊλανδέζικη ταυτότητα ερμηνεύτηκε ως «διαπραγμάτευση του παγκόσμιου» και παράδειγμα παγκοσμιοποίησης (Nedrogaeo 2001: 111), και η πολιτισμική αναγέννηση της Ιρλανδίας ως διαδικασία που «ανθίσταται στην παγκόσμια κουλτούρα» και την εμπλουτίζει και συνοδεύεται από συμπεράσματα ότι «η Ιρλανδία 'επινοείται' από τη νέα πολιτισμική παγκοσμιοποίηση» (Fagan 2001: 123). Σε τέτοιου τύπου ερμηνείες διαπιστώνουμε ότι η ίδια η παγκοσμιοποίηση και η προσαρμογή σε αυτήν (δηλαδή η επιτυχής υιοθέτηση των πολιτικών της) μετατρέπεται σε κριτήριο για το χαρακτηρισμό της εθνικής αναγέννησης ως θετικής ή αρνητικής εξέλιξης. Σε αυτή τη βάση, η ανασυγκρότηση των εθνικών ταυτοτήτων στη Ρωσία, από τη μία, και στην Ταϊλάνδη και την Ιρλανδία από την άλλη αξιολογήθηκε από τους ερευνητές ως αντιδραστική στη μία περίπτωση και προοδευτική στις άλλες δύο κατά αντιστοιχία με την προσαρμογή των χωρών αυτών στην παγκοσμιοποίηση, δηλαδή στην αποτελεσματική φιλελεύθερη διαχείριση.

Παρομοίως, εκφέρονται απόψεις που εξισώνουν την παγκοσμιοποίηση με τον κοσμοπολιτισμό και την ανάδειξη παγκόσμιων ανθρωπιστικών αξιών. Η αναφορά του Giddens στο βιβλίο του *Runaway World* (1999) είναι χαρακτηριστική. Η παγκοσμιοποίηση, υποστηρίζει σε αυτό, χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από συνεχή αλλαγή και πολυπλοκότητα. Αυτό σχετίζεται με δύο συνακόλουθες παρατηρήσεις: πρώτον, ότι υπάρχει μια γενιά νέων πολιτών διαμορφωμένων από τις νέες τεχνολογίες που είναι ενεργοί και έχουν έντονα ανακλαστικά και οι οποίοι δυσανασχετούν με τις παλαιού τύπου ορθόδοξες δημοκρατίες που παραμένουν απομονωμένες από τη ροή των αλλαγών (1999: 73). Δεύτερον, ότι «οι κοσμοπολίτες καλωσορίζουν και αγκαλιάζουν αυτή την πολιτισμική πολυπλοκότητα» (1999: 5). Αυτές οι παρατηρήσεις, σε συνδυασμό με την απόφασή του ότι η παγκοσμιοποίηση «είναι ο κόσμος που ζούμε σήμερα» (1999: 18), αυτομάτως αξιολογεί και ταξινομεί την παγκοσμιοποίηση ως μια καινοτόμα και προοδευτική διαδικασία ή κατάσταση, στην οποία αποδίδει επιπλέον αξία καθώς τη συνδέει με τον κοσμοπολιτισμό και τις παγκόσμιες αξίες. Πράγματι, σε συζητήσεις με φοιτητές, για παράδειγμα, που προσπαθούν μέσα από τη μελέτη της βασικής βιβλιογραφίας να ορίσουν την παγκοσμιοποίηση, διαπιστώνει κανείς ότι ως τάση προκύπτει η ταύτιση της παγκοσμιοποίησης με την έννοια του κοσμοπολιτισμού.

Αυτή είναι η μία μόνο πλευρά του νομίσματος. Η άλλη πλευρά αφορά στις συνέπειες αυτής της άποψης, η οποία έχει συγκεκριμένες πολιτικές αποχρώσεις. Συγκεκριμένα, ο Giddens υποστηρίζει ότι μια βασική επίπτωση της παγκοσμιοποίησης είναι «η σύγκρουση ανάμεσα στην κοσμοπολίτικη θεώρηση και στο φονταμενταλισμό» (Giddens 1999: 48). Ο φονταμενταλισμός, αναφέρει, είναι ένα καινούριο φαινόμενο που έχει δημιουργηθεί ως απάντηση στην παγκοσμιοποίηση και είναι, επιπλέον, «ο εχθρός των κοσμοπολίτικων αξιών» (1999: 50): ενώ οι κοσμοπολίτες υποδέχονται ευμενώς την πολιτισμική ποικιλία και διαφορετικότητα, «οι φονταμενταλιστές τη θεωρούν ενοχλητική και επικίνδυνη» (1999: 5). Γι' αυτό το λόγο συμπεραίνει ότι «το πεδίο της μάχης του εικοστού πρώτου αιώνα θα σημαδευτεί από τον φονταμενταλισμό ενάντια στην κοσμοπολίτικη *ανεκτικότητα*» (1999: 4, πρόσθετη έμφαση). Η συνακόλουθη επιχειρηματολογία του Giddens έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ο φονταμενταλισμός, αναφέρει, προβάλλει ένα ερώτημα στην ίδια τη νεωτερικότητα, εάν μπορούμε να ζήσουμε χωρίς κάτι που να είναι ιερό για μας, ερώτημα στο οποίο απαντά αρνητικά. «Οι κοσμοπολίτες», υποστηρίζει ο Giddens, «πρέπει να καταστήσουν σαφές ότι η ανοχή και ο διάλογος μπορούν να καθοδηγηθούν από *παγκόσμιες αξίες*... Πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι να εξαπολύσουμε μια *ενεργητική άμυνα* αυτών των αξιών *οπουδήποτε αυτές δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένες ή απειλούνται*. Η κοσμοπολίτικη *ηθική* πρέπει να καθοδηγείται από

το πάθος. Κανείς από εμάς δεν θα είχε τίποτα για το οποίο να ζησει αν δεν είχε κάτι για το οποίο να αξίζει να πεθάνει» (1999: 50, πρόσθετη έμφαση). Και, τέλος, σε αυτήν τη σύγκρουση «μπορούμε νομιμοποιημένα να ελπίζουμε ότι η κοσμοπολιτική άποψη θα νικήσει» (1999: 5, πρόσθετη έμφαση).

Με μια μικρή δόση υπερβολής θα μπορούσαμε να πούμε ότι, αλλάζοντας τους δύο πόλους, του κοσμοπολιτισμού και του φονταμενταλισμού, θα μπορούσε να παρατεθεί το παραπάνω απόσπασμα ως πολεμική κάποιου ακραίου φονταμενταλιστικού κινήματος! Κατ' αρχάς, υπάρχουν ορισμένα κρίσιμα ερωτήματα, όπως ποιο είναι το περιεχόμενο των παγκόσμιων αξιών, ποιος τις ορίζει και με βάση ποια κριτήρια, και επίσης ποιους περιλαμβάνει το 'εμείς' που πρέπει να πολεμήσει γι' αυτές τις αξίες. Όμως, αυτά τα ερωτήματα ανοίγουν ένα τεράστιο θέμα που δε θα θίξουμε σε αυτό το σημείο, πολύ περισσότερο γιατί ο ίδιος ο Giddens που τα αναφέρει δεν τα απαντά. Θα μείνουμε λοιπόν στη ρητορική που χρησιμοποιείται για την υπεράσπισή τους. Εδώ παρατηρούμε ότι η λέξη 'ανεκτικότητα' σε συνδυασμό με τη ρητορική περί 'σύγκρουσης', 'μάχης' κλπ. αποτελεί αντίφαση. Πρόκειται για μια ρητορική που χρησιμοποιεί την ίδια φρασεολογία και λογική με αυτή την οποία αντιπαλεύεται. Πρόκειται δηλαδή για την υπεράσπιση της ανεκτικότητας που, όμως, ακόμη και σε θεωρητικό επίπεδο, είναι ανεπιτυχής γιατί δεν πραγματοποιείται με ανεκτικό τρόπο (δηλαδή με την επισήμανση του σεβασμού και την προσπάθεια κατανόησης) αλλά με μια σκληρή πολεμική. Επιπλέον, το γεγονός ότι σε ολόκληρο το βιβλίο του Giddens δε γίνεται η αποσαφήνιση των όρων και των αξιών του κοσμοπολιτισμού, υποδηλώνει ότι αυτές θεωρούνται δεδομένες και αυτονόητες και, άρα, δεν αποτελούν αντικείμενο συζήτησης, ανάλυσης ή διαπραγμάτευσης –όπως ακριβώς και οι 'απολυτότητες' των φονταμενταλιστών. Επίσης, δεν επιχειρείται ο ορισμός, η ανάλυση, η ερμηνεία ή η κατανόηση του φονταμενταλισμού και των αιτιών που μπορεί να οδηγήσουν σε αυτόν. Έτσι, ο κοσμοπολιτισμός του Giddens αποτυγχάνει στην απαιτούμενη κατανόηση των αιτιών που εγείρουν και ενδυναμώνουν τον φονταμενταλισμό και, συνεπώς, στην αποτελεσματική καταπολέμησή του την οποία επιδιώκει¹⁷.

Με την επισήμανση αυτή θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή σε μια σημαντική παράμετρο που αφορά τόσο στον εθνικισμό όσο και στα περισσότερα

17. Ούτως ή άλλως, η τοποθέτηση του Giddens ότι ο φονταμενταλισμός είναι ένα καινούριο φαινόμενο που εμφανίστηκε ως απάντηση στην παγκοσμιοποίηση είναι λανθασμένη, εκτός αν τοποθετήσει κανείς χρονικά την παγκοσμιοποίηση πριν από τις αρχές του 20ού αιώνα –κάτι το οποίο δεν κάνει ο Giddens (που την τοποθετεί στην δεκαετία του '60). Όμως, ο φονταμενταλισμός ως έννοια έχει τις ρίζες της στις αρχές του 20ού αιώνα στις ΗΠΑ, και συγκεκριμένα στα κείμενα ορισμένων λευκών Αμερικάνων προτεσταντών που έφεραν τον τίτλο 'Fundamentals'.

πολιτικά φαινόμενα: όπως η αφοσίωση στα εθνικά και θρησκευτικά ιδεώδη μπορεί να ακολουθήσει αντιδραστικά μονοπάτια και να μεταβληθεί σε εθνικισμό και φονταμενταλισμό, με παρόμοιο τρόπο μπορούν να επηρεαστούν και τα κοσμοπολίτικα ιδεώδη και να υποβληθούν από έναν *κοσμοπολίτικο φονταμενταλισμό*. Ο ισχυρισμός πως οι κοσμοπολίτικες αξίες είναι κάτι για το οποίο 'αξίζει να πεθάνει κανείς' είναι παρόμοιος με την εθνικιστική αξίωση που δίνει απόλυτη προτεραιότητα στο έθνος έναντι οποιασδήποτε άλλης αξίας, ακόμη και της ανθρώπινης ζωής: οι εθνικιστές αναφέρονται στο 'έθνος-κράτος' με τον ίδιο τρόπο που ο Giddens αναφέρεται στις παγκόσμιες αξίες, το οποίο μάλιστα απολαμβάνει της ίδιας αυτονόητης νομιμοποίησης. Με αυτήν την έννοια, και ο κοσμοπολίτικος φονταμενταλισμός μπορεί να προκύψει μέσω της ψυχολογικής παλινδρόμησης από το λογικό στάδιο του παγκόσμιου ακτιβισμού ή του κοσμοπολιτισμού. Όπως έχουμε δει, η ταύτιση με ένα ιδεώδες και η σημασία που θα αποκτήσει στο ασυνείδητο είναι μια ρευστή παράμετρος. Αυτός είναι ένας ορατός κίνδυνος που ενυπάρχει σε κάθε λογής ιδεολογικοποίηση, εξιδανίκευση ή απλά ταύτιση. Μάλιστα, στην περίπτωση του κοσμοπολίτικου φονταμενταλισμού, εκτός του ότι χρησιμοποιείται η ίδια λογική και φρασεολογία που ο κοσμοπολιτισμός αντιπαλεύεται, μπορούμε να δούμε ότι και οι επιπτώσεις του στην πράξη είναι συχνά εξίσου καταστροφικές. Στην περίπτωση του κοσμοπολίτικου φονταμενταλισμού υπάρχει, για παράδειγμα, ένας εχθρός, που είναι το εθνικό κράτος, διότι θεωρείται υπεύθυνο για τους πολέμους, τον εθνικισμό κλπ. Αυτό, σε συνδυασμό με τη ρητορική της παγκοσμιοποίησης που απαξιώνει την ύπαρξη των εθνικών κρατών στη νέα εποχή, είχε ως συνέπεια την άρθρωση του επιχειρήματος των 'νομιμοποιημένων επεμβάσεων' (ανθρωπιστικών κ.ά.) στα εσωτερικά εθνικών κρατών που λειτούργησε νομιμοποιητικά αρκετές φορές από τις αρχές της δεκαετίας του '90 σε αντίστοιχες πρακτικές.

Σε σχέση με αυτήν τη νομιμοποιητική λειτουργία αυτής της επιχειρηματολογίας το άρθρο του Segell (2001) είναι χαρακτηριστικό. Ο Segell αναφέρει ως αυτονόητο ότι ζούμε στην εποχή 'μετά το εθνικό κράτος', στην οποία επιπλέον υπάρχει μια παγκόσμια κοινωνία πολιτών που δύναται να χρησιμοποιεί στρατιωτικές υποδομές για την «επιβολή παγκόσμιων αξιών» (2001: 133). Αυτή η κοινωνία πολιτών χρησιμοποιεί 'υπερεθνικούς στρατούς', όπως χαρακτηρίζει το NATO, τη EUROCORP (μια στρατιωτική συμμαχία ανάμεσα στη Γαλλία, Βέλγιο και Γερμανία) και άλλες παρόμοιες στρατιωτικές δυνάμεις, που έχουν το νομιμοποιημένο δικαίωμα δράσης, γιατί εκφράζουν υπερεθνικές αξίες. Έτσι, υποστηρίζει ο Segell, καθώς δεν υπάρχουν σήμερα σύνορα στις οικονομίες των εθνικών κρατών, η παγκόσμια κοινωνία πολιτών «δεν μπορεί πια να ανέχεται την ύπαρξη στρατών που περιπολούν σε σύνορα που έχουν από καιρό πάψει να υπάρχουν...» (2001: 137). Τα ζητήματα που τίγονται από την επι-

χειρηματολογία του Segell είναι πολλά και θα τα αναφέρω επιγραμματικά: η κατάργηση των εθνικών συνόρων και η ύπαρξη μιας παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών ως δεδομένης πραγματικότητας, η ύπαρξη αξιών που είναι παγκόσμιες, ο χαρακτηρισμός δι-εθνών συμμαχιών δυτικών κρατών ως υπερ-εθνικών και η νομιμοποίησή τους να επιβάλλουν με στρατιωτικά μέσα τις παγκόσμιες αξίες που αυτά εκφράζουν και, τέλος, η έλλειψη ανοχής αυτής της ‘παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών’ για τα εθνικά κράτη και, γενικά, οτιδήποτε αντιτίθεται στις ‘παγκόσμιες’ αξίες της.

Τα ζητήματα αυτά έχουν λίγο-πολύ αναλυθεί ως τώρα· αρκεί να αναφέρουμε ότι η συνύπαρξή τους στο άρθρο του Segell υποδεικνύει την ενιαία λογική που χαρακτηρίζει την ιδεολογική διάσταση της παγκοσμιοποίησης και των πρακτικών που αυτή νομιμοποιεί. Έτσι, παρόμοιες απόψεις μπορεί να δημιουργήσουν αρκετά προβλήματα, όπως δείχνει και το παράδειγμα που έχουμε ήδη εξετάσει στο κεφάλαιο 5 και αφορά στην επίδραση των διεθνών μη-κυβερνητικών οργανώσεων και διαφόρων μεμονωμένων ατόμων που θεωρείται ότι εκπροσωπούν την παγκόσμια κοινωνία πολιτών στη διαμόρφωση αμυντικής ταυτότητας και στάσης των Σέρβων της Βοσνίας (Armakolas 2001). Όπως είδαμε στην περίπτωση αυτή, η αντίληψη περί ‘παγκόσμιας συνυπευθυνότητας’ που αυτοί οι δρώντες έχουν και εφαρμόζουν μπορεί να μετατραπεί στην πράξη σε μια απαίτηση εφαρμογής συγκεκριμένων πολιτικών και αλλαγών που αγνοεί τις ιδιαίτερες συνθήκες του τοπικού και αφήνει ανεφάρμοστη την πρακτική της ανεκτικότητας. Σε παρόμοιες περιπτώσεις, η διεθνής πολιτική κινητοποίηση αυτών των παραγόντων εμπεριέχει αφενός την προβολή των δικών τους προκαταλήψεων και αντιλήψεων στους άλλους, και αφετέρου την πιθανότητα πρόκλησης ανεπιθύμητων αντιδράσεων από την πλευρά του έθνους ή της κοινότητας στην οποία αυτές προβάλλονται. Η συνεισφορά λοιπόν της ανεκτικότητας και της κατανόησης εκλείπει όταν αυτές οι αξίες στην ουσία δεν εφαρμόζονται και η εφαρμογή τους γίνεται μια απαίτηση που πρέπει να ικανοποιηθεί *με κάθε τρόπο*.

Αυτό που πρέπει να γίνει αντιληπτό για να μην γίνει και ο ίδιος ο κοσμοπολιτισμός μια κυρίαρχη και καταπιεστική ιδεολογία είναι ότι, κατ’ αρχάς, η κατανόηση πρέπει να ξεκινήσει από την παραδοχή ότι η θεωρούμενη ‘παγκόσμια κοινωνία πολιτών’ προέρχεται κατά κύριο λόγο από χώρες που εδώ και καιρό απολαμβάνουν του δικαιώματος μιας σταθερής ταυτότητας, μιας εθνικής ταυτότητας συγκεκριμένα. Ο Giddens (1999), για παράδειγμα, διατυπώνει την άποψη ότι ο κοσμοπολιτισμός πρέπει να σταθεί εμπόδιο στις προσπάθειες των φονταμενταλιστών να εμποδίσουν την *αναπόφευκτη* πορεία της παγκοσμιοποίησης που φέρνει τον κόσμο σε επαφή. Είναι τελικά αυτή και οι παρόμοιες απόψεις ‘παγκόσμιες’, δηλαδή θεωρήσεις του κόσμου στο σύνολό του και στην

πολυπλοκότητά του, ή είναι χωροχρονικά και ιδεολογικά συγκεκριμένες; Ως απάντηση θα παρατεθεί ένα απόσπασμα από το βιβλίο του Ignatieff *Blood and Belonging* (1993) που αναφέρεται στον κοσμοπολιτισμό.

Ο κοσμοπολιτισμός είναι το προνόμιο αυτών που δύνανται να θεωρήσουν ένα ασφαλές εθνικό κράτος ως δεδομένο. Παρόλο που έχουμε περάσει σε μια μετά-μπεριαλιστική εποχή, δε βρισκόμαστε σε μια μετα-εθνικιστική εποχή [...] Η κοσμοπολίτικη τάξη των μεγάλων πόλεων –Λονδίνο, Λος Άντζελες, Νέα Υόρκη, Παρίσι– εξαρτάται αποφασιστικά από τη δυνατότητα του έθνους κράτους να επιβάλει το νόμο. Όταν αυτή η τάξη καταρρέψει ... είναι προφανές ότι οι πολιτισμένες, κοσμοπολίτικες πολυεθνικές πόλεις έχουν την ίδια έντονη τάση για εθνοτικές συμπλοκές όσο και οποιαδήποτε χώρα της Ανατολικής Ευρώπης. [Έτσι], κοσμοπολίτες όπως και εγώ δεν έχουν ξεπεράσει το έθνος... Με αυτήν την έννοια και μόνο, είμαι ένας πολιτικός εθνικιστής [civic nationalist], κάποιος που πιστεύει στην αναγκαιότητα των εθνών για να παρέχουν την ασφάλεια και τα δικαιώματα που χρειαζόμαστε για να ζήσουμε με κοσμοπολίτικο τρόπο. Το λιγότερο που μπορούμε να πούμε είναι ότι η περιφρόνηση και κατάπληξη των κοσμοπολιτών απέναντι στην αγριότητα με την οποία οι λαοί πολεμούν για να κερδίσουν ένα δικό τους εθνικό κράτος είναι άτοπη. Τελικά, αυτοί απλά πολεμούν για ένα προνόμιο που οι κοσμοπολίτες έχουν εδώ και καιρό ως δεδομένο (Ignatieff 1993: 9).

Όπως αναφέρεται σε αυτό το απόσπασμα, η ρητορική και εύκολη απαξίωση της εθνικής/εθνοτικής διάστασης δεν είναι αποσυνδεδεμένη από το γεγονός ότι η σταθερότητα και ασφάλεια που παρέχει το εθνικό κράτος θεωρείται δεδομένη για τους κοσμοπολίτες του ανεπτυγμένου κόσμου. Ας μην παραβλέπουμε άλλωστε το γεγονός ότι η διεθνής κινητικότητα και επαφή είναι ένα προαπαιτούμενο της επιτυχημένης καριέρας πολλών από τους επαγγελματίες και ακαδημαϊκούς που πρεσβεύουν αυτές τις απόψεις· φαίνεται ότι αυτό το προαπαιτούμενο, που γίνεται και τρόπος ζωής τους και αφορά πολύ περιορισμένο αριθμό ατόμων, τείνει να παρερμηνεύεται ως εμπειρία όλων των ατόμων και κοινωνιών παγκοσμίως. Επίσης, η επιβολή των 'παγκόσμιων αξιών', που είναι όμως συγκεκριμένες πολιτισμικά και ιδεολογικά, δεν υποδηλώνει πάντα την αποδοχή της πολιτισμικής ποικιλίας αλλά, μάλλον, την προσπάθεια αλλαγής μιας άγνωστης πραγματικότητας σύμφωνα με τα πρότυπα και τις προκαταλήψεις αυτών που τις πρεσβεύουν. Με αυτό δεν θέλουμε να εξισώσουμε τον κοσμοπολιτισμό με τον κοσμοπολίτικο φονταμενταλισμό αλλά, αντιθέτως, να εστιάσουμε στο γεγονός ότι και αυτός μπορεί να γίνει αντικείμενο ιδεολογικοποίησης και ρητορικής εκμετάλλευσης, και έχει πράγματι γίνει μέσα από την ταύτισή του με την παγκοσμιοποίηση.

Ο Γάλλος κοινωνιολόγος Denis Duclos αναλύει τις αντιδράσεις στην πα-